

Іскендеров Ф.Ш.
*Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри кримінального права*

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАННЯ У КОМПАРАТИВНОМУ ВИМІРІ

Актуальність теоретичного дослідження різних аспектів і проблем індивідуалізації кримінального покарання при його призначенні, в першу чергу, обумовлена потребами судової практики, в якій зустрічається значна кількість помилок, що допускаються судом при обранні особі виду, розміру або строку покарання за вчинення злочину.

Така ситуація, в певній мірі, складається через недостатню регламентацію питань призначення покарання в кримінальному законодавстві, що, в свою чергу, обумовлює дискусії теоретичного характеру з приводу формалізації правил призначення покарання (Є.Ю.Полянський) або широкого застосування суддівського розсуду (А.С.Макаренко).

Віддаючи належне перерахованим науковим розробкам, слід констатувати, що на сьогоднішній день в доктрині відсутня комплексне монографічне дослідження, присвячене розробці концепції індивідуалізації покарання і системи її критеріїв у порівняльно -правовому вимірі. Таким чином, дослідження названих авторів далеко не повністю вичерпали ряд важливих аспектів аналізованої проблеми, що зумовило наукову і практичну актуальність обраної нами теми/

Індивідуалізація покарання не є виключно українським напрямком сучасної кримінальної політики. Цей інститут кримінального та кримінально - виконавчого права знаходить своє втілення у кримінальному законодавстві більшості країн світу. Індивідуалізація покарання здійснюється на етапі призначення покарання, відбування покарання, після відбування покарання.

Відповідно до принципу індивідуалізації при призначенні покарання враховуються ступень тяжкості і ступінь суспільної небезпеки злочину і особа винного, в тому числі обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання,

вплив призначеного покарання на виправлення засудженого і на умови життя його сім'ї та оточення, а також інші критерії передбачені кримінальним законодавством.

Питання індивідуалізації, зокрема, поводження з кримінальними правопорушниками не отримало відповідної наукової підтримки на теренах країн СНД. Аналогічна тенденція виявлена у співвідношенні основних да аддитивних суб'єктів кримінально-правових відносин. Мова йде про практичне неврахування у регіоні ролі та особистих стосунків потерпілого із правопорушником у процесі індивідуалізації покарання.

Диверсифікація підстав індивідуалізації у країнах світу відбувається за рахунок розвитку диференціації суб'єктних ознак правопорушника (корупційні злочини, тероризм), що, в свою чергу, свідчить про стійку законодавчу тенденцію до спеціалізації підстав кримінальної відповідальності. Встановлено що індивідуалізація покарання з метою економії кримінальної репресії не має під собою достатньої системи законодавчих підстав, а диктується виключно судовою дискрецією та традиціями сталого розвитку кримінального законодавства. Структура кримінальних законів більшості країн Європи свідчить про те, що інститут індивідуалізації покарання займає допоміжне місце, а не є, як було б бажано, інтегральним інститутом, який забезпечує інтеграцію правопорушників у суспільство та відшкодування шкоди потерпілому;

Звідси ознаки індивідуалізації покарання як інституту, підстави, та критерії застосування носять обмежено-функціональний характер: слабка розробка питань ефективності кримінального закону як раз і пов'язана з цим процесом, при чому якість та функціональність індивідуалізації покарання системно пов'язана із необхідністю розуміння інституту індивідуалізації як інтегрального інституту кримінального права, який регламентує загальні питання застосування підстав та критеріїв індивідуалізації покарання та інших кримінально-правових заходів, а слабка розробленість інтегральної функції та системних зв'язків інституту індивідуалізації покарання обумовлює протиріччя

у застосуванні кримінально-правових заходів, унеможлиблює формування єдиних критеріїв індивідуалізації покарання.

Треба казати про дуалізм правового визначення ознак індивідуалізації покарання, згідно якому індивідуалізація це принцип інституту призначення покарання, відповідно до якого суд, на основі оцінки ряду загальних і спеціальних критеріїв, зазначених у законі, визначає особі, яка вчинила злочин, справедливу міру покарання, спрямовану на досягнення цілей виправлення засудженого і приватної превенції, а також сприяє досягненню інших цілей, поставлених перед покаранням, а також принцип відбування покарання, що застосовується у процесі правореалізації при визначенні індивідуальних особливостей відбування покарання та протидії злочинності. Межі, суворість і справедливість процесу співвідношення кари і виховання знаходяться в ієрархії: межі є окреме питання суворості, а суворість, в свою чергу - окремий випадок справедливості. Таким чином, справедливість впливу кари і виховання на засуджених є інтегральною характеристикою індивідуалізації покарання.

Це актуалізує необхідність подальшої розробки питань спеціальних правил призначення покарання у зв'язку із примиренням з потерпілим з урахуванням існування світової практики електронного розгляду спорів, інститутів медіації, та приматом кримінально-правової компенсації та реституції та актуалізації проблематики ефективності індивідуалізації покарання за умов з'ясування впливу процесу індивідуалізації на інших учасників кримінальних правовідносин (державу, соціальні спільноти, третіх осіб, родину правопорушника).

Проблемами спільного значення для у сфері індивідуалізації покарання мають бути визнаними:

А) з'ясування рівня кримінально-правового регулювання та особливостей індивідуалізації покарання у міжнародному та європейському кримінальному праві, національному законодавстві, застосуванні принципових положень Європейської конвенції з Основних прав людини та фундаментальних свобод, що стосуються заборони катувань, процесуальних

аспектів захисту права на життя, тощо.

Б) аналіз розуміння кримінально-правових відносин у широкому сенсі відповідно положенням ч.2 ст.6 Європейської конвенції та розуміння кримінально-правового примусу як будь-якої форми державного примусу, якій притаманні специфічні риси. Це вимагає вирішення питання різниці та уніфікації правил індивідуалізації, які стосуються кримінальних проступків та злочинів, диференціації покарань, та кримінально-правових стягнень.

В) аналіз ролі індивідуалізації при застосуванні інститутів дії кримінального закону, малозначності діяння, незакінченої злочинної діяльності, відповідальності спеціальних суб'єктів злочину, особливостей відповідальності неповнолітніх, індивідуалізації покарання за умов існування кримінально-правових привілеїв, індивідуалізації покарання за діяння, що скоєно у співучасті, повторно, спеціальних випадків індивідуалізації покарання (за сукупністю вироків та злочинів), особливих випадків індивідуалізації заходів кримінально-правового примусу, які стосуються юридичних осіб, заходів соціального захисту, заходів безпеки, що призначаються правопорушникам.

Г) опис проблем індивідуалізації покарання у зв'язку із амністією та помилуванням, погашенням судимості.

Д) дії та регламентації кримінально-виконавчих аспектів індивідуалізації покарання.